

TURINYS

Pratarmė	9
1. Kaip įsiplieskė Antrasis pasaulinis karas? Stalino ir Hitlerio vaidmuo. Rytų Lenkijos, Baltijos šalių, Besarabijos ir Šiaurės Bukovinos sovietinė okupacija. Žiemos karas prieš Suomiją	17
2. Stalino ir Hitlerio planai užpulti vienas kitą	45
3. 1941-ųjų kampanija. Kodėl nepavyko „žaibo karas“?	76
4. Mūšis dėl Maskvos. Raudonosios armijos pergalė ar pralaimėjimas?	100
5. Mūšis dėl Stalingrado ir Kaukazo. Ar Hitleris turėjo alternatyvą?	144
6. Kursko mūšis – paskutinis Vermachto puolimas Rytų fronte. Kodėl nutrūko „Citadelė“?	194
7. Išsilaipinimas Normandijoje ir sovietų pergalės 1944–1945 m. Kas būtų nutikę Raudonajai armijai, jei Vakarų sąjungininkų išsilaipinimas būtų atidėtas iki 1945 m. birželio? Mūšis dėl „Alpių tvirtovės“	221
8. Mūšis dėl Berlyno. Ar Sąjungininkų kariuomenė varžėsi su Raudonąja armija?	262
9. Jeigu ne Sąjungininkai... Sovietų ekonomika ir lendlizas	297
10. Gyvenimas vokiečių okupuotoje teritorijoje. Sovietų partizanai ir kolaborantai	306
11. Gyvenimas sovietų užnugaryje	320
12. Pergalės kaina. Sovietų netektys Antrajame pasauliniame kare	330
13. SSRS ir „lenkų klausimas“	367
14. Sovietų didvyriški mitai ir tikrieji žygdarbiai	381
Nuorodos	409

II SKYRIUS

STALINO IR HITLERIO PLANAI UŽPULTI VIENAS KITA

Abu diktatoriai puikiai suprato: SSRS ir Vokietijos susidūrimas yra neišvengiamas. Stalinas netikėjo Hitleriu net pasirašius Ribbentropo–Molotovo paktą. Josifas Visarionovičius neabejojo, kad fiureris puls, todėl norėjo jį aplenkti. O Hitleris netikėjo Stalinu. Jis buvo tikras dėl sovietų puolimo ir rengėsi smogti pirmas. Skirtumas tik tas, jog Hitleris negalėjo pulti anksčiau nei 1941 m., nes iš pradžių reikėjo sudoroti Lenkiją ir Prancūziją. Stalinas savo ruožtu neatmetė galimybės atakuoti 1940 m., Hitleriui užstrigus prie Mažino linijos. Beje, 1940 m. vasario pabaigoje, dar nepasibaigus karui su Suomija, sovietų karo laivyno planuose Vokietija buvo įvardyta kaip būsimas pagrindinis priešas.^[15] Žiemos karui pašauktų raudonarmiečių demobilizavimas atidėtas iki 1940 m. liepos. Tuo pat metu SSRS kariuomenė telkta pasidalintos Lenkijos teritorijoje prie sovietų ir vokiečių demarkacijos linijos.^[16] 1940 m. kovo pradžioje skubotai priimtas sprendimas sušaudyti lenkų karininkus Katynėje bei kitose vietose taip pat gali būti vertinamas kaip pasirengimas pulti Vokietiją. Juk dėl visiems suprantamų priežasčių lenkų kariškiai nesimpatizavo sovietams. Karo prieš Vokietiją atveju juos tektų išlaisvinti ir perduoti Paryžiuje veikiančios

Lenkijos egzilinės vyriausybės žinion. Šie kariškiai sudarytų visiškai naują lenkų kariuomenę, kurios sovietai negalėtų kontroliuoti. Tokios kariuomenės atsiradimo Stalinas visai netroško, tad paskubėjo nužudyti lenkus. Bet štai Prancūzija nepateisino tirono vilčių ir subyrėjo vos per tris savaites. Tad puolimą teko atidėti iki 1941 m.

Stalino ketinimus pulti Vokietiją 1940 m. galima pagrįsti netiesioginiais įrodymais, o 1941-ųjų pasirengimas įrodomas tiesiogiai. 1941 m. kovo 11 d. Raudonosios armijos skleidimosi prie vakarinių sienų plane išliko Generalinio štabo viršininko pavadootojo generolo Nikolajaus Vatutino rezoliucija: „Puolimą pradėti 06.12.“^[17]

Įdomu tai, kad Stalino kabineto Kremliuje lankytojų sąrašė Vatutino pavardė prieš karą aptinkama tik sausio 2 ir 25, gegužės 19 ir 27, birželio 3, 6, 9 ir 17 d.^[18] 1941 m. kovo 11 d., kai pas Staliną greičiausiai svarstytas strateginio kariuomenės skleidimo planas, lankytojų Kremliaus kabinete nebuvo, kaip jų nebuvo ir 1940 m. rugsėjo 18 d. (ši data aptinkama ankstesniame strateginio skleidimo ir Suomijos naujo puolimo planuose)^[19]. O juk gerai žinoma, kad Stalinas pavaldinius priimdavo ne tik kabinete, bet ir Kuncovo vasarvietėje, taip pat (kur kas rečiau) savo bute Kremliuje. Vasarvietės ir Stalino buto lankytojai niekada nebuvo registruojami. Tai užtikrino dar didesnę slaptumą.

Galima daryti prielaidą, kad Vatutinas lankėsi Stalino vasarvietėje kaip tik 1941 m. kovo 11 d. ir ten sužinojo galimo Vokietijos puolimo datą. Tikėtina, jog prie kovo 11 d. datos Josifas Visarionovičius tiesiog pridėjo tris mėnesius ir gavo birželio 12 d. Bet dėl prastų sovietų geležinkelių nespėjus pervežti kariuomenės ir būtinųjų atsargų, terminas atidėtas iki liepos. Tai liudija 1941 m. birželio 4 d. politinio biuro nurodymas iki liepos 1 d. Raudonojoje armijoje „iš lenkų tautybės ir lenkų kalbą mokančių asmenų“ suformuoti 238-ąją šaulių diviziją.^[20]

Įdomu, kad 1940 m. spalio viduryje Berija, aptardamas su papulkininkiu Berlingu, pulkininku Gorčinskiu, papulkininkiu Bukajenskiu būsimos lenkų divizijos formavimo klausimus, į Berlingo prašymą paleisti iš lagerių lenkų belaisvius prasitarė, kad jų atžvilgiu padaryta didžiulė klaida.^[21] Iš šio liudijimo galima daryti dvi išvadas. Pirmoji – Berija buvo prieš lenkų kariškių sušaudymą ir norėjo apsiriboti jų deportavimu į SSRS azijinę dalį. Antroji – klausimas dėl lenkiškos divizijos formavimo svarstytas jau 1940 m. spalį.

Stalino vasarvietėje Kuncove. Pats šeimininkas pasisukęs nugarą. Dešinėje – vienas iš Stalino apsaugos darbuotojų ir diktatoriaus duktė Svetlana. Teigiama, kad Kuncovo vasarvietėje priimta daug lemtingų sprendimų. Apie 1934 m.

Pabrėžtina, kad 1939 m. spalio 26 d., tai yra likus lygiai mėnesiui iki sovietų surengtos provokacijos Mainiloje, K. Vorosilovas išleido įsakymą dėl 106-ojo ypatingojo šaulių korpuso formavimo, sudaryto iš SSRS gyventojų suomių ir karelių. Lapkričio 23 d. naujai suburtas korpusas pervadintas 1-uoju kalnų šaulių korpusu ir iškart mestas į frontą. Čia jis vėl pervadintas Suomijos liaudies armijos 1-uoju šaulių korpusu. Šis kovos vienetas buvo nominaliai pavaldus marionetinei O. Kussineno vyriausybei. Tiesą sakant, suomių ten buvo nedaug, užtat suburtas visas sovietinis „internacionalas“, įskaitant Vidurio Azijos gyventojus. Mano dabar jau miręs patėvis prisiminė, kad „suomių korpuso“ daliniams žygiuojant Leningrado gatvėmis, sklido grynai rusiški keiksmi, be jokio suomiško akcento. Mūšiuose šis korpusas šlovės laurų nepelnė, buvo suburtas daugiausia iš rusų bei kitų sovietinių tautų atstovų, neturinčių nieko bendra su Suomija.^[22]

Skubiai formuoti lenkų diviziją Stalinui galėjo prireikti tuo atveju, jei jis tikėjosi kariauti Lenkijos teritorijoje ir Varšuvoje pasodinti marionetinę vyriausybę. Stalino ir Berijos susirašinėjimas dėl divizijos formavimo iš „sovietų pilietybę turinčių patikimų lenkų“ prasidėjo 1940 m. lapkričio pradžioje. Be jokios abejonės, lenkų divizijos formavimas Vokietijos atžvilgiu buvo atvira provokacija, kadangi tiesiogiai pažeidinėjo 1939 m. rugsėjo 28 d. pasirašytą slaptąjį sovietų ir vokiečių draugystės bei sienų sutarties protokolą, pagal kurį abi pusės pasižadėjo užkirsti kelią lenkų valstybės atgimimui. Jei vokiečiai užpultų sovietus pirmi, jokios ypatingos naudos iš lenkiškos divizijos nebūtų, nes pradžioje kovos veiksmai vyktų sovietų teritorijoje. Be to, diviziją galima buvo suburti jau prasidėjus karui. Bet jei SSRS iš tiesų planavo pulti Trečiąjį reichą, tektų kariauti Lenkijoje. Tokiu atveju reikėjo iš anksto pasirūpinti lenkų daliniais. Ir pasirūpinti taip, kad apie tai nesužinotų vokiečių žvalgyba. Kadangi diviziją nuspręsta suburti iki liepos 1 d., tai tarsi reikštų, kad Stalinas karą planavo liepą.

Josifas Visarionovičius buvo įsitikinęs, jog 1941 m. Hitleris nepuls, o pradžioje stengsis pribaugti Britaniją. Sovietų lyderis rimtai vertino vokiečių planus išsilaipinti Anglijoje ir rengėsi smogti tada, kai pagrindinės Vermachto pajėgos susitelks desantui. O Hitleris neatmetė varianto, kad Stalinas gali užpulti 1941 m., tad skubėjo pradėti „Barbarosos“ („Barbarossa“) operaciją. Tačiau net jei Stalinui pavyktų kirsti pirmam, Vermachtui nusileidžianti Raudonoji armija patirtų tokį pat skaudų pralaimėjimą, kokį patyrė tikrovėje. Stalinas, kaip ir Hitleris, visas viltis dėjo į savo „žaibo karą“ – tikėjosi sumušti Vermachtą per 40 dienų. Bent jau taip numatyta 1941 m. gegužės viduryje sudarytame preventyvaus smūgio plane.^[23] Stalinas pernelyg gerai vertino Raudonosios armijos pajėgumą. Jis tikėjo, kad atskira sovietų divizija niekuo nenusileidžia Vermachto divizijai, o „Stalino sakalai“ puikiai kausis prieš vokiečių Liuftvafės asus. Bet visi šie svarstymai buvo labai nutolę nuo tikrovės.

Gegužės viduryje pasirodė liaudies komisaro Timošenkos ir Generalinio štabo viršininko Žukovo pavedimu sudarytas preventyvaus smūgio planas. Jo kūrėjai – Vatutinas ir Vasilevskis. Remiantis šiuo planu, datuotu ne anksčiau kaip 1941 m. gegužės 15 d., pagrindinis sovietų pajėgų smūgis numatytas pietvakarių kryptimi ir jau 30-tą operacijos dieną planuota išeiti į Ostrolenkos, Narevo upės, Lovičio, Lodzės, Kreicbergo, Opelno, Olomouco frontą.^[24] Pirmasis visą šio plano tekstą (išskyrus iki šiol

Maršalas S. Timošenka ir armijos generolas G. Žukovas Raudonosios armijos mokymuose. 1940 m.

neišslaptintus priedus) vokiečių kalba publikavo V. Danilovas.^[25] „Kitas strateginis tikslas – puolimas iš Katovicų ir Krokuvos rajono šiaurės ar šiaurės vakarų kryptimi“, per kurį tikėtasi „sutriuškinti vokiečių vidurinio ir šiaurės sparno pajėgas ir užimti buvusios Lenkijos ir Rytų Prūsijos teritorijas. Artimiausia užduotis – sutriuškinti vokiečių kariuomenę į rytus nuo Vyslos ir, judant Krokuvos kryptimi, išeiti prie Narevo, Vyslos, užvaldyti Katovicų rajoną“. Vakarų fronto kairysis sparnas, talkindamas prieš Liublino grupuotę triuškinančiam Pietvakarių frontui, pagalbinį smūgį turėjo suduoti Varšuvos ir Demblino kryptimi. Bet šis puolimas prasidėtų tik 30-ąją karo dieną. Iki tol Vakarų fronte, kaip ir visuose kituose, išskyrus Pietvakarių, numatyta tik aktyvi gynyba. Tikriausiai todėl, kad visas jėgas bei išteklius planuota sutelkti smūgiui Pietvakarių fronte. Antrajam puolimui Vakarų fronte, ko gero, pritrūktų kuro ir amunicijos. Išeitų, kad kitomis kryptimis Raudonoji armija neturėjo imtis jokių puolamųjų veiksmų,

net jų imituoti. Tikėtina, vokiečiai iškart nustatytų sovietų pagrindinio smūgio kryptį ir smogtų galingą kontrsmūgį iš šiaurės į puolančiųjų sparną bei užnugarį.

Timošenka ir Žukovas manė, kad pagrindinė priešo kariuomenės grupuotė (100 divizijų iš 180 išskleistų Rytuose) bus sutelkta pietvakarių ruože, „į pietus nuo Bresto–Demblino linijos, siekiant smogti Kovelio, Rovno, Kijevo kryptimi“. Prieš šią grupuotę turėjo veikti 152 Raudonosios armijos divizijos. Paskui veržliu puolimu Baltijos jūros rajone sovietų kariuomenė Vermachto pajėgas Lenkijoje ir Rytų Prūsijoje turėjo atkirsti nuo Vokietijos pagrindinės dalies.

Tikrovėje pagrindinis Vermachto smūgis teko viduriniam ruožui, todėl sovietai, net jei pirmi pradėtų karą, negebėtų sumušti vokiečių pajėgų. Maža to, sulauktų stipraus šoninio smūgio. Jei Raudonoji armija pultų pirma, jos kokybė nepagerėtų. Net netikėtai užklupta vokiečių aviacija greit atsigauntų ir jau po kelių dienų įsiviešpatautų padangėse. Be to, vargu ar vokiečiams Stalino puolimas būtų toks pat netikėtas, koks netikėtas buvo sovietams vokiečių puolimas birželio 22 d. Trečiojo reicho aviacija smarkiai pristabdytų Raudonosios armijos tankų puolimo tempus. Gremėzdiška sovietų tankų junginių struktūra neabejotinai suvaidintų neigiamą vaidmenį. Mechanizuotuosius korpusus sudarė po 1000 ir daugiau tankų, tačiau, neturint tinkamo skaičiaus radijo stočių, jie buvo iš esmės nevaldomi. Dėl nuolatinių technikos gedimų, kurių šalinti dažniausiai nemokėta, sustojusios sovietų kolonos taptų lengvu priešo grobiu. Pastebėtina, kad 1941 m. birželio 22 d. sovietų lakūnų kovinio pasirengimo lygis buvo geresnis nei bet kada per visą karą. Tądien Liuftvafė patyrė daugiausia nuostolių per visą karą Rytų fronte, nors, pavyzdžiui, Kursko mūšio pradžioje vokiečių aviacija prieš sovietų kariuomenę panaudojo daugiau lėktuvų nei SSRS užpuolimo dieną. Pačioje karo pradžioje sovietų kariuomenės pasirengimas buvo geresnis, nes dar nespėjo žūti daugelis kadrinių karininkų, ištarnavusių metus ir ilgiau. Kalbant apie tankų pajėgas, tai kadrinių specialistų patirtį niekais paversdavo prastas šauktinių parengimas. Tai nulėmė 1940–1941 m. žaibiškas tankų junginių didinimas bei organizacinės ydos. Galima spėti, kad net jei sovietai pirmi užpultų vokiečius, pagrindinė Pietvakarių fronto kariuomenės masė būtų apsupta kažkur Pietų Lenkijoje ir su ja besiribojančiuose Vakarų Ukrainos rajonuose. Tikėtina, tada dėl nesėkmių būtų sušaudytas būtent šio fronto vadas generolas majoras Michailas Kirponosas, o ne

Vakarų fronto vadas armijos generolas Dmitrijus Pavlovas, kaip nutiko tikrovėje (žinoma, jei Kirponosas nežūtų ir nepatektų į nelaisvę, o gebėtų išsiveržti iš apsupties). Manau, kad visi paskesni įvykiai rutuliotųsi maždaug taip pat, kaip vyko 1941 m., ir vokiečiai vis tiek būtų sustabdyti prie Maskvos. Stalino suplanuotas Vokietijos užpuolimas teoriškai taptų įmanomas, jei Vermachto kampanija Balkanuose smarkiai užsitęstų.

Taigi lenkų divizija, kurios formavimas turėjo baigtis iki liepos 1 d., buvo reikalinga ne kam kitam, o Vokietijai pulti. Bet dar reikėjo atvežti ją iš Kazachstano. Iš čia apytikslė puolimo data – liepos 10–20 d.

Visiškai neįtikima, kad Timošenka ir Žukovas ryžtųsi sudaryti Vokietijos puolimo planus be tiesioginės Stalino sankcijos. 1937–1938 m. sušaudyto Tuchačevskio ir jo kolegų likimas – pernelyg iškalbingas pavyzdys. Naujoji Raudonosios armijos vadovybė tikrai nenorėjo patekti į anapusinį „Tuchačevskio štabą“. Na ir kas, kad Žukovas net privačiuose pokario pokalbiuose nepripažino, kad Stalinas iš tiesų rengėsi pulti Vokietiją. Juk tokiu atveju sugriūtų visa sovietinė Didžiojo Tėvynės karo koncepcija.

Marko Solonino manymu, „nuo 1941 m. sausio iki vasario operatyvinių „žaidimų“ scenarijus kinta gana pastebimai: „Rytinių“ kariuomenė vis mažėja, jos uždaviniai ir pergalės – kaskart kuklesnės. Nuo Budapešto puolimo iki kontrsmūgių prie Vilniaus ir Balstogės... Savos kariuomenės galimybės dar vertinamos labai gerai... Esant maždaug lygioms pajėgoms, Raudonoji armija sėkmingai puola. Taip, lėtai, įveikdama per dieną „tik“ 10 km, bet puola. Esant dvigubai kiekybinei persvarai, „rytiniai“ sumala „vakarinius“ į šipulius. Kai priešų persvara dviguba, „rytiniai“ įnirtingai ginasi, kartais pereina prie mobiliosios gynybos. Pralaužti „rytinių“ frontą pavyksta tik tada, kai „vakariniai“ turi 3–5 kartus daugiau pėstininkų ir absoliutų pranašumą tankais. Beje, net ir tuo atveju gynybos pralaužimas reiškia ne didelės katastrofos pradžią, o artimiausiomis dienomis neišvengiamą Raudonosios armijos kontrsmūgį gretimame, be jokios abejonės, silpnesniame priešų fronto ruože.“^[26]

Soloninas taip pat nurodo, kad prieškarinio „žaidimuose“ ir lauko išvykose daugiausia dėmesio skirta temai „Ginamoji fronto operacija puolant didelėms priešų pajėgoms, kai mūsų kariuomenė dar nebaigė telktis; kontrsmūgis forsuoja upę“.^[27] O atsargus tyrinėtojo pastebėjimas skamba taip: „Gegužės „žaidimo“ fronto linijos kontūrai aiškiai liudija... – vokiečiai, smogę pirmieji, pasistūmėja 50–100 km į sovietų teritorijos gilumą,

Raudonosios armijos strateginio puolimo operacijos
1941 m. pavasarį planas.

ir tik paskui jie apsupami ir sunaikinami trijuose katiluose – prie Alytaus, Liublino ir Podolės Kameneco...“

Stalinas iš tiesų nesutiko su gegužės „svarstymų“ kūrėjais (tai yra su Vasilevskiu, Vatutinu, Žukovu ir Timošenka)... Stalinas ne tik „atmetė“ senąjį, bet ir pasiūlė alternatyvųjį variantą. Būtent šis variantas ir buvo tobulinamas per strateginį gegužės 20–24 d. „žaidimą“...

Įsivaizduokime tokį karo scenarijų (sąlyginai pavadinkime jį „Stalino scenarijumi“): Raudonoji armija per 15 dienų baigia strateginį skleidimąsi. Beje, jis vyksta pagal schemą, sudarytą tarp 1940 m. rugpjūčio ir 1941 m. gegužės... Kažkuriuo momentu (vykstant skleidimuisi ar jam pasibaigus, greičiau pirmasis nei antrasis variantas.), įvertinus susidariusią padėtį, Hitlerio vadovietėje priimamas visiškai prognozuojamas sprendimas („Jokiu būdu neperleisti sovietams iniciatyvos, aplenkti priešą ir smogti Raudonajai armijai tada, kai ji dar skleisis“). Ir štai po viso to prasideda įvykiai, kuriuos ir matome pageltusiuose „gegužės žaidimų“ žemėlapiuose. Kodėl Stalinas suteikė Hitleriui progą pažeisti sovietų–vokiečių nepuolimo sutartį (kartu prarasti be galo svarbų pirmojo smūgio pranašumą)? Galbūt todėl, kad jis, pasimokęs iš 1939-ųjų gruodžio karčios patirties (nesėkmingas mėginimas „išvaduoti Suomiją iš Mannerheimo vadovaujamų baltasuomių gaujų“), suprato, kad svarbiausia kare – „kilnus įniršis“. Kad toks įniršis „ristųsi bangomis“, būtina leisti priešui iššauti pirmam.^[28]

Aš manau, kad ši Solonino hipotezė klaidinga. Ir štai kodėl. Gegužės preventyvaus smūgio planas – tai kariuomenės skleidimo planas, kuris laipsniškai vykdytas iki pat 1941 m. birželio 22 d., kai jau buvo praradęs bet kokią reikšmę. Žaidimai žemėlapiuose, su kuriais supažindinti ne keturi, o mažiausiai dešimtys vykdytojų (kaip buvo su „gegužės dokumentais“), iš esmės yra parengiamojo pobūdžio. Atsižvelgiant į „žaidimų“ rezultatus, planas kiek pakoreguojamas, bet retai keičiamas iš esmės. Kadangi jokio kito vėlesnio plano, besiskiriančio nuo gegužės preventyvaus smūgio plano, nėra, belieka daryti išvadą, kad jis galiojo. Šiuo planu siekta užkirsti kelią vokiečių įsiveržimui į sovietų teritoriją ir smogti pirmiems. Štai kaip suformuluoti konkretūs uždaviniai:

„a) Pietvakarių fronto pajėgomis pagrindinį smūgį suduoti Krokuvos, Katovicų kryptimi, atkirsti Vokietiją nuo jos sąjungininkų;

b) Vakarų fronto kairysis sparnas smogia pagalbinį smūgį Varšuvos, Demblino kryptimi, jo tikslas – sukaustyti Varšuvos grupuotę, užimti pačią Varšuvą, taip pat veikti išvien su Pietvakarių frontu traukiant Liublino grupuotę;

c) Aktyviai gintis Suomijos, Rytų Prūsijos, Vengrijos, Rumunijos frontuose. Būti pasirengusiems smogti Rumunijai, kai tik susiklostys palanki padėtis“.

Tačiau remiantis šiuo planu net Vakarų frontas iš pradžių turėjo gintis ir tik paskui pulti Varšuvą.

Vakarų fronto uždaviniai surašyti taip:

„Vakarų frontas... Uždaviniai:

– aktyvi gynyba Druskininkų, Ostrolenkos fronte, patikimas Lydos ir Balstogės kryptų pridengimas;

– Pietvakarių frontui perėjus į puolimą, kairiuoju fronto sparnu smūgiuoti Varšuvos ir Sedleco, Radomo kryptimi, sumušti Varšuvos grupuotę ir užimti pačią Varšuvą; veikti su Pietvakarių frontu, sumušti priešą Liublino–Radomo grupuotę, pasiekti Vyslos upę ir mobiliesiems daliniams padedant užimti Radomą.“^[29]

Taigi karas turėjo prasidėti Pietvakarių frontui puolant Krokuvos, Katovicų kryptimi. Visiems kitiems frontams iš pradžių numatyta gintis. Timošenka ir Žukovas akivaizdžiai tikėjosi, kad į puolimą kituose frontuose perėjęs priešas mėgins atitraukti sovietų kariuomenę nuo pietvakarių krypties. Solonino publikuotoje „žaidimų“ medžiagoje įvykiai rutuliojasi taip, kaip apibrėžta gegužės plane. Būsimų Vakarų ir Šiaurės vakarų frontų kariuomenė iš pradžių ginasi, o paskui kontrsmūgiuoja. Ko gera, Timošenka ir Žukovas baiminosi, kad priešas gali stengtis atkirsti Balstogės kyšulį, todėl iš pradžių planuota atremti tikėtiną puolimą iš šiaurės vakarų pusės, o paskui, kai per 30 dienų Pietvakarių frontas visiškai sumuš priešą, pulti Varšuvą ir Sedlečą. Savaimė suprantama, visų detalių nežinantys vykdytojai, kaip gerai pastebėjo Soloninas, negalėtų suprasti, kodėl į sovietų teritorijos gilumą besiskverbianti vokiečių kariuomenė staiga sustojo. Bet su gegužės planu supažindinti Timošenka, Žukovas, kiti generolai laikėsi nuomonės: kai tik sovietų Pietvakarių frontas iškovos didelių pergalų, vokiečių kariuomenės vadovybei neliks nieko kita, tik mesti prieš jį pastiprinimus iš kitų frontų. Tačiau jei Raudonajai armijai iš tiesų pavyktų

aplėnkti Vermachtą ir smogti pirmai, vokiečių kariuomenės vadovybė neabejotinai veiktų kitaip. Maždaug taip, kaip veikė sovietams puolant Charkovą 1942 m. gegužės mėnesį. Tada armijų grupės „Pietūs“ („Süd“) vadovybė sovietų Pietvakarių fronto pajėgoms leido priartėti prie Charkovo (6-osios vokiečių armijos ruože), o paskui Kleisto grupė smogė Raudonosios armijos Pietų frontui į Barvenkovo kyšulio pagrindą ir apsupo puolančią kariuomenę. Atvirkščiai, nei manė sovietų Generalinis štabas, 1941 m. vasarą pati galingiausia vokiečių armijų grupė buvo ne „Pietūs“, o „Centras“ („Mitte“). Jei sovietų Pietvakarių frontas puldų pirmas, vokiečių armijų grupė „Centras“ veikiausiai nemėgintų veržtis į Lietuvą ir Baltarusiją, o apsiribotų pasienio gynyba kovodama prieš sovietų Vakarų frontą, leisdama pagrindinėms Pietvakarių fronto pajėgoms įsiveržti į Pietų Lenkiją. Ko gero, pagrindinės armijų grupės „Centras“ pajėgos susitelktų kontrsmūgiui iš šiaurės, kad sunaikintų Pietvakarių frontą. Ir tik įvykdžius šią užduotį, galima buvo laukti visų trijų vokiečių armijų grupių įsiveržiant į SSRS teritoriją. Raudonosios armijos vadovybė, manydama, kad smūgiais Krokuvos, Katovicų kryptimi gebės sunaikinti pagrindines vokiečių pajėgas Rytų fronte, nesitikėtų kontrsmūgio iš šiaurės. O tai tik palengvintų vokiečių uždavinius.

Soloninui pavyko rasti kai kurių sovietų karinių apygardų „žaidimų“ dokumentus, bet ne pačios galingiausios – Kijevo – karinės apygardos. Manau, kad tai lengvai paaiškinama. Tiesiog būsimojo Pietvakarių fronto dokumentai iki šiol saugomi su ypatingo slaptumo grifu. Tikriausiai šiame „žaidime“ taip pat yra ritualinė frazė apie vokiečių kariuomenės įsiveržimą į sovietų teritoriją. Bet realūs karo veiksmai greičiausiai rengiami tik nuo tos akimirkos, kai sovietų kariuomenė, nustumusi priešą prie sienos, įžengia į Lenkijos teritoriją. Ir nieko nestebina, kad „žaidžiant“ visų apygardų kariuomenė ir technika visiškai parengta kautynėms. Jei jau karą lemta pradėti Kijevo karinei apygardai, tai ir kitos apygardos turi būti pasirengusios kariauti, nors pirmosiomis ginkluoto konflikto dienomis joms tektų spręsti gynybos klausimus.

Beje, labai paplitusi nuomonė, kad gegužės planas negalėjo būti pateiktas Stalinui, nes iš tiesų tai daug kartų taisytas juodraštis. Bet juk visa esmė – šio vienintelio egzemplioriaus slaptumas. Vasilevskiui ar Vatutinui jį gražiai perbraižyti galėjo prireikti ištisos dienos, o laiko nebuvo. Juolab kad dokumento tekstas Stalinui galėjo būti perduotas ir

žodžiu. O štai žemėlapiai su pajėgų pasiskirstymu ir svarbiomis lentelėmis Stalinui, ko gero, buvo parodyti. Būtent šiuose žemėlapiuose galėjo išlikti Stalino ar kurių kitų asmenų rezoliucijos. Deja, šie žemėlapiai iki šiol nepublikuoti.

Soloninas padarė teisingą išvadą, kad „žaisdama“ sovietų kariuomenės vadovybė smarkiai pervertino Raudonosios armijos pajėgumą. Bet būtent ši aplinkybė kaip tik ir įrodo, kad Timošenka, Žukovas ir Stalinas nesibaimino Vermachto. Vokiečių kariuomenę jie rengėsi sutriuškinti per dvi puolamąsias operacijas! Ko reikėtų baimintis, jei, esant vienodam jėgų santykiui, Raudonoji armija be vargo nužygiuos po 10 km per parą, o įgijusi dvigubą pranašumą, lengvai sunaikins priešą! Ko reikėtų bijoti? Iš pradžių triuškiname pagrindines vokiečių pajėgas pietvakariuose, okupuojame Aukštutinės Silezijos ir Moravijos pramoninius rajonus, paskui smūgiu šiaurės kryptimi ir veikdami išvien su Vakarų ir Šiaurės vakarų frontais sunaikiname likusią vokiečių kariuomenę Lenkijoje bei Rytų Prūsijoje. O jau tada Vokietija gali drąsiai kapituliuoti. Tokie puikūs Raudonosios armijos kovingumo vertinimai negalėjo būti propaganda, nes remiantis tais vertinimais „žaista“, planuoti būsimųjų kovos veiksmų terminai.

Deja, tikrovė buvo liūdnė, nes Vermachtas visa galva lenkė Raudonąją armiją. 1941–1942 m. vokiečiai sėkmingai puolė, įveikdami po 30–40 km per parą, svarbiausiomis kryptimis telkdami pulti reikalingas pajėgas. Ir visa tai nepaisant sovietų kiekybinio pranašumo gyvąja jėga ir technika. O nuo 1943 m. pradžios, kai tas pranašumas dar labiau padidėjo, vokiečiai sėkmingai gynėsi nuo 2–3 kartus gausesnio priešo. Ir tik nuo 1944 m. vidurio, Sąjungininkams išsilapinus Normandijoje, kai sovietų karių skaičius ir turimos technikos kiekiai koviniuose daliniuose septyniskart viršijo vokiečių pajėgas, Raudonoji armija pajėgė apsupti ir gana greitai sunaikinti palyginti dideles priešo grupuotes, nors ir patyrė daug nuostolių. Tai, kad Vermachtas kur kas kovingesnis už Raudonąją armiją, Stalinas ir jo generolai pradėjo suprasti ne anksčiau kaip karo viduryje. 1941-aisiais mūsų kariuomenė buvo tiesiog pasmerkta sutriuškinimui, nesvarbu kas puls pirmas.

Prieš pat karą stengtasi vykdyti gegužės 15-osios plano punktus. Pavyzdžiui, nuo 1941 m. gegužės pabaigos, prisidengus „Didžiosiomis mokomosiomis pratybomis“, į kariuomenę pašaukta 793 tūkst. karių. Nuo gegužės vidurio prie Dniepro ir Dauguvos pakrančių patraukė keturios armijos ir

J. Stalinas savo darbo kabinete.

Kariuomenės vyriausiosios vadovybės rezervo korpusas. Pasienio rajonuose kariuomenė telkta per 20–80 km nuo valstybės sienos. Telkimą planuota baigti nuo 1941 m. birželio 1 iki liepos 10 d. Birželio viduryje iš Užbaikalės ir Tolimųjų Rytų į Vakarus perkeltos kelios aviacijos divizijos. O dar nuo gegužės pradžios imtasi rimtų priemonių aprūpinti pulsiančių dalinių užnugarį. Telkti technikos, ginkluotės, amunicijos rezervai, kaupiamos maisto, degalų ir tepalų atsargos, kurtas lauko ligoninių tinklas.^[30]

Iki pat karo pradžios Stalinas, lygiai kaip ir „Barbarosai“ besirengiantis Hitleris, stengėsi nuslėpti kariuomenės telkimą, tačiau paskutinėmis pasirėngimo fazėmis sovietų diktatorius įsakė smarkiai apriboti civilių vežimų geležinkeliais apimtį ir tuo pat metu labai didinti kariuomenei būtinus pervežimus. Tokiomis sąlygomis kariuomenės telkimą galima buvo tikėtis užbaigti jei ne iki liepos vidurio, tai bent iki rugpjūčio pradžios. Bet kuriuo atveju Stalinas rengėsi pulti Hitlerį tik tada, kai bus baigtas pirmojo ešelonu pajėgų telkimas ir visų būtinų išteklių pristatymas.

Jei karas Balkanuose užsitęstų ir Hitleriui vėl tektų atidėti „Barbarosos“ pradžią, Stalinas teoriškai įgytų progą aplenkti vokiečius ir įgyvendinti

gegužės planą. Tačiau katastrofa būtų buvusi tokia pati, kokia Raudonąją armiją ištiko birželio 22 d.

Ir net tuo metu, kai vokiečių diktatorius užpuolė sovietų tironą, Stalinas nė akimirką nenustojo būti agresorius. Juk jei Stalinas smogtų pirmas, Antihitlerinės koalicijos valstybės vis tiek Vokietiją vertintų kaip agresorę ir suteiktų SSRS visokeriopą pagalbą. Būtent tuo galima paaiškinti Sąjungininkų 1943–1945 m. politiką Lenkijos, Baltijos šalių, kitų Rytų Europos valstybių (kuriose ant sovietų durtuvų iškilo komunistiniai totalitariniai režimai) atžvilgiu. Prasidėjus sovietų–vokiečių karui, estai, lietuviai, latviai, didelė dalis Ukrainos ir Baltarusijos gyventojų laukė Hitlerio kaip išvadotojo. Anapus SSRS sienų į raudonarmiečius dideles viltis dėjo lenkai, čekai, milijonai Lenkijos getuose dar nesunaikintų žydų. Hitleris, savaimė suprantama, nieko vaduoti nesirengė. Jis nepasinaudojo proga patraukti į savo pusę SSRS tautas. Tačiau ir Stalinas netiko išvadotojo vaidmeniui. Rytų Europos kraštus jis arba prijungė prie Sovietų Sąjungos, arba pavertė beteisiais satelitais, žiauriai susidorojęs su Lenkijos egzilinės vyriausybės šalininkais. Vokiečių kariuomenė nešė neišvengiamą pražūtį žydams ir čigonams, vergų dalią „narijškoms tautoms“ ir priklausomų tarnų vaidmenį „arijams“, prie kurių karo pradžioje buvo priskirti estai, latviai, kazokai, Kaukazo ir Turkestano tautos. Paskutiniaisiais karo metais sovietų kariuomenė į „išvadotas“ teritorijas atnešė mirtį ir represijas. Pirmiausia jos palietė pasiturinčios („išnaudotojų“) klasės atstovus, valdininkus, kariškius, policininkus, tautinę inteligentiją.

Po karo Vermachto vyriausiosios vadovybės vadai – Wilhelmas Keitelis ir Alfredas Jodlis – liudijo Hitlerį nuoširdžiai tikėjus, kad Stalinas puls artimiausiu metu. 1945 m. birželio 17 d. apklausoje Jodlis pareiškė: „Politikai manė, kad jei Rusija puls pirmą, pateksime į nepavydėtiną padėtį. O kadangi karas prieš rusus bet kuriuo atveju anksčiau ar vėliau neišvengiamas, puolimo laiką geriau pasirinkti patiems.“^[31] Buvęs Reicho vyriausios saugumo valdybos (RSHA) užsienio žvalgybos vadas Walteris Schellenbergas prisiminimuose tvirtino, kad 1941 m. balandį RSHA vadovas Reinhardas Heydrichas jam sakė: „Rusai rengiasi karui tokiais tempais, kad bet kurią akimirką Stalinas gali niekais paversti mūsų pastangas kovojant Afrikoje ir Vakaruose. Jis gali imtis priemonių prieš mus anksčiau, nei mes imsime prieš jį. Kalbant trumpiau, Stalinas greitai bus pasirengęs

A. Hitleris, feldmaršalas W. Keitelis ir generolas A. Jodlis.

pradėti karą.“^[32] 1945 m. birželio 18 d. apklausoje W. Keitelis kalbėjo: „Negaliu pasakyti, kokius politinius planus puoselėjo Hitleris, bet pasirengimą kariauti Rytuose vertinau tik iš karinės pusės. Generalinis štabas gavo duomenų, kad nuo 1941 m. ankstyvo pavasario Sovietų Sąjunga pradėjo telkti kariuomenę pasienio rajonuose. Tai reiškė jei ne SSRS ketinimą pradėti ginkluotą puolimą, tai bent, pasitelkus išorinį spaudimą, daryti įtaką Vokietijos užsienio politikai... Visi parengiamieji veiksmai, kurių ėmėmės iki 1941 m. pavasario, buvo išimtinai gynybiniai, nukreipti prieš galimą sovietų puolimą. Taigi visą karą Rytuose galima vadinti preventyviu. Žinoma, siekdami tinkamai apsiginti, ryžomės griebtis efektyviausių priemonių, būtent – aplenkti sovietus ir netikėtu smūgiu sutriuškinti SSRS ginkluotąsias pajėgas. 1941 m. pavasariop priėjau prie išvados, kad rusų kariuomenės telkimas ir būsimas Vokietijos užpuolimas įstums mus į kritinę strateginę bei ekonominę padėtį. Labiausiai pažeidžiamos buvo Rytų Prūsija ir Aukštutinė Silezija – pačios ryčiausios mūsų teritorijos. Būtent